

การใช้อำนาจของเทศบาลตำบลในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการปิดทางสาธารณประโยชน์¹

ธีระ ชุนเคลือบทอง²

การใช้อำนาจของเทศบาลตำบลในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการปิดทางสาธารณประโยชน์ทางสาธารณประโยชน์โดยทั่วไปนั้นไม่ใช่ทางที่ประชาชนใช้ในการจราจรและมักจะมีการสร้างถาวรวัตถุเป็นระยะเวลายาวนานเกินกว่า 20 ปีขึ้นไปโดยส่วนใหญ่ และหากไม่มีข้อร้องเรียนเกิดขึ้นเทศบาลตำบลก็ไม่มีทางที่จะทราบได้ว่าทางสาธารณประโยชน์ที่ไม่มีประชาชนใช้สอยในการจราจรอยู่ในบริเวณใดบ้าง ซึ่งการใช้อำนาจในการดูแลรักษาที่ดินสาธารณประโยชน์ (ทางสาธารณประโยชน์เป็นส่วนหนึ่งของที่ดินสาธารณประโยชน์) ตามระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการดูแลรักษาและคุ้มครองป้องกันที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน พ.ศ. 2553 ที่ได้มีการประกาศ ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 ก็เพียงแค่กำหนดให้เทศบาลตำบลมีหน้าที่ร่วมกับอำเภอในการดูแลรักษาที่สาธารณประโยชน์กับจ่ายเงินค่ารังวัดที่ดินสาธารณประโยชน์และออกเป็นหนังสือรับรองสำหรับที่หลวงเพื่อใช้เป็นหลักฐานในการดำเนินคดีเท่านั้น

ทางสาธารณประโยชน์ มักจะถูกแปลความหมายว่า ทางที่ประชาชนโดยทั่วไปสามารถใช้สอยในการสัญจรผ่านไปผ่านมาได้โดยไม่มีผู้ใดที่จะมีสิทธิไปปิดกั้น หรือไม่มีสิทธิห้ามไม่ให้ประชาชนใช้สอยทางสาธารณประโยชน์ ปัญหาโฉนดที่ดินจดทะเบียนเป็นทางสาธารณประโยชน์ ที่มีขึ้นก็เพราะว่าไม่มีทางสาธารณประโยชน์ที่ประชาชนใช้สอยในการจราจร และทางสาธารณประโยชน์ก็มีความไม่แน่นอนเนื่องจากโฉนดที่ดินเทศบาลตำบลไม่สามารถที่จะทำการรังวัดทางสาธารณประโยชน์ที่ปรากฏตามโฉนดที่ดินนั้นเองได้ เพราะเทศบาลตำบลไม่มีทะเบียนทางสาธารณประโยชน์อยู่ในความครอบครองและการรังวัดตามหมุดที่ดินจะต้องเป็นช่างรังวัดของสำนักงานที่ดินจังหวัดหรือสำนักงานที่ดินสาขาแล้วแต่กรณีที่อยู่ในเขตความรับผิดชอบ และเนื่องจากทางสาธารณประโยชน์ ถือว่าเป็นทางสาธารณะโดยสภาพเทศบาลตำบลจึงไม่สามารถยื่นคำขอให้สำนักงานที่ดินจังหวัดหรือสำนักงานที่ดินสาขาที่ตั้งอยู่ในเขตความรับผิดชอบ ออกหนังสือรับรองสำหรับที่หลวงได้ เทศบาลตำบลทำได้เพียงแต่ยื่นคำขอให้สำนักงานที่ดินทำการรังวัดแนวเขตทางสาธารณประโยชน์เท่านั้น โดยที่ไม่มีหลักฐานใด ๆ ที่จะใช้ในการดำเนินคดีและไม่

¹ บทความนี้เรียบเรียงจากการค้นคว้าอิสระ เรื่อง การใช้อำนาจของเทศบาลตำบลในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการปิดทางสาธารณประโยชน์ โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ ศาสตราจารย์ ดร.สุมาลี วงษ์วิจิตร และคณะกรรมการสอบคือ รองศาสตราจารย์ ดร.ปภาศรี บัวสุวรรณ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมชาย รัตนเชื้อสกุล

² นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดลพบุรี

สามารถปฏิเสธที่จะไม่รังวัดทางสาธารณประโยชน์ แม้ว่าเทศบาลตำบลบางเทศบาลจะมีงบประมาณไม่เพียงพอที่จะทำการรังวัดก็ตาม

อย่างไรก็ตามเมื่อได้ทำการศึกษาการใช้อำนาจของเทศบาลตำบลในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการปิดทางสาธารณประโยชน์ พบว่ามีปัญหาอยู่หลายประการสามารถสรุปได้ดังนี้

ประเด็นแรก คือ ปัญหาโฉนดที่ดินจดทะเบียนเป็นทางสาธารณประโยชน์ กล่าวคือ เทศบาลตำบลมีหน้าที่ ให้มีและบำรุงทางบก ทางน้ำ รักษาความสะอาดของถนนทางเดินและที่สาธารณะ กำจัดสิ่งปฏิกูลมูลฝอย น้ำเสีย น้ำที่อื่นตามที่กฎหมายบัญญัติให้เป็นหน้าที่เทศบาลตำบล ตามมาตรา 50 (2) (3) (9) แห่งพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 มาตรา 16 (2) (17) (18) และมาตรา 23 (19) ซึ่งเทศบาลตำบลสามารถออกเทศบัญญัติเพื่อควบคุมการกองวัสดุบนถนน ทางเท้า และที่สาธารณะ ซึ่งเป็นทางหลวงเทศบาล ตามมาตรา 15 (3) ประกอบมาตรา 38 ซึ่งเป็นการใช้อำนาจของผู้อำนวยการทางหลวงเทศบาล จึงจะสามารถออกเทศบัญญัติเพื่อดูแลไม่ให้ทางหลวงเทศบาลเกิดความเสียหายหรือเกิดความเสียหายน้อยที่สุดและอาจจะเก็บค่าธรรมเนียมในการที่มีผู้ใช้ทางสาธารณประโยชน์ ไม่ว่าจะใช้เพื่อขายสินค้า และบริการต่าง ๆ ซึ่งถือว่าเป็นการดูแลรักษา ทางหลวงเทศบาลหรือทางเท้า แต่การที่ทางสาธารณประโยชน์ซึ่งจดทะเบียนไว้ในโฉนดที่ดินนั้น ไม่มีลักษณะเป็นทางหลวงท้องถิ่น ไม่เป็นทางเท้า เพราะไม่มีประชาชนผู้ใดใช้ทางสาธารณประโยชน์ที่จดทะเบียนไว้ในโฉนดที่ดินนั้นแต่ประการใด

อย่างไรก็ดี พระราชบัญญัติลักษณะปกครอง พ.ศ. 2457 ซึ่งแก้ไขเมื่อ พ.ศ. 2551 มาตรา 122 กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีหน้าที่ดูแล รักษาและคุ้มครองป้องกันที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินที่ประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน และสิ่งซึ่งเป็นสาธารณประโยชน์อื่นอันอยู่ในเขตเทศบาลตำบล จึงถูกเหมารวมไปด้วยว่าเพียงแต่ในโฉนดที่ดินจดทะเบียนว่าเป็นทางสาธารณประโยชน์ เทศบาลตำบลก็ต้องมีหน้าที่ดูแล รักษา ทั้งที่ตามปกติแล้วควรจะเป็นเรื่องตามกฎหมายแพ่ง ที่เจ้าของที่ดินจะต้องดูแลรักษา เพราะตนเองเป็นผู้ใช้ทางสาธารณประโยชน์นั้นเพื่อ เข้า – ออก บ้านของตนเท่านั้น ไม่มีประชาชนคนอื่นที่จะใช้ทางสาธารณประโยชน์ดังกล่าวก็ตาม และระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการดูแลรักษาและคุ้มครองป้องกันที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน พ.ศ. 2553 ข้อ 13 กำหนดให้ค่าใช้จ่ายในเรื่องต่าง ๆ ในการดำเนินการดูแลรักษาและคุ้มครองป้องกันที่ดินอันเป็น สาธารณสมบัติของแผ่นดินสำหรับพลเมืองใช้ประโยชน์ หากกรณีเป็นแบบนี้ต่อไปจะทำให้เทศบาลตำบลไม่มีงบประมาณในการรังวัดที่ดินเพื่อก่อสร้างถนน วางท่อระบายน้ำ หรือหากมีผู้ขอให้เทศบาลตำบลรังวัดที่ดิน สาธารณประโยชน์อีกเพื่อหลีกเลี่ยงการเสียเงินค่ารังวัดที่ดินของตนเอง

ประเด็นปัญหาประการต่อมา คือ ปัญหาความเป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายที่ดิน กล่าวคือ เทศบาลตำบลแม้จะมีกองช่างซึ่งสามารถทำการรังวัดทางสาธารณประโยชน์ได้ แต่ประชาชนจะไม่ยอมปฏิบัติตามที่ช่างของเทศบาลตำบลทำการรังวัดแต่จะบอกขอให้เจ้าพนักงานที่ดินมาทำการรังวัดที่ดินถึงจะยินยอม ซึ่งเจ้าพนักงานที่ดินตามประมวลกฎหมายที่ดิน เป็นไปตามคำสั่งกระทรวงมหาดไทย ที่ 66/2552 ลง

วันที่ 18 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2552 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2552 เรื่องแต่งตั้งเจ้าพนักงานที่ดิน ซึ่งแต่งตั้งให้ข้าราชการพลเรือนสามัญเท่านั้นเป็นเจ้าพนักงานที่ดิน ส่วนข้าราชการหรือพนักงานส่วนท้องถิ่นไม่ได้รับแต่งตั้งด้วย เทศบาลตำบลจึงไม่มีอำนาจในการรังวัดทางสาธารณประโยชน์ แม้แต่ทางสาธารณประโยชน์ที่เทศบาลตำบลทำการก่อสร้างเพื่อให้ประชาชนได้ใช้ประโยชน์ ก็มีประชาชนบางคนยังบอกให้ช่างเทศบาลตำบลแจ้งสำนักงานที่ดินเพื่อให้เจ้าพนักงานที่ดินทำการรังวัดแนวเขตทางสาธารณประโยชน์ เพื่อความแน่ใจของประชาชนคนนั้นเอง

หากยังไม่ให้อำนาจเกี่ยวกับการรังวัดที่ดินตามประมวลกฎหมายที่ดิน แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในกรณีที่มีปัญหาว่า ประชาชนบางคนไม่เคยทำการรังวัดที่ดินของตนเอง แต่กลับอ้างกับเทศบาลตำบลว่าทางสาธารณประโยชน์อยู่ตรงไหนจำไม่ได้ไม่มีหลักหมุดที่ดินแสดงเขตแต่ประการใด ช่างของกองช่างเทศบาลตำบลจะมาเป็นผู้ชี้แนวเขตเองไม่ได้ ต้องให้สำนักงานที่ดินเป็นผู้ชี้แนวเขตซึ่งเทศบาลตำบลก็จะเป็นผู้ต้องเสียเงินค่ารังวัดสอบเขตที่ดินสาธารณประโยชน์อยู่นั่นเอง ทั้งที่ประชาชนหมุมมากอาจจะต้องเสียประโยชน์หรือโครงการที่ประชาชนต้องการให้เทศบาลตำบลจัดก็ต้องมีความล่าช้าออกไปเพราะงบประมาณไม่เพียงพอ

ประเด็นสุดท้าย ที่น่าสนใจศึกษาคือ ปัญหาอำนาจการร้องทุกข์ของเทศบาลตำบล กล่าวคือ เมื่อมีการปิดทางสาธารณประโยชน์ที่มีลักษณะเป็นทางหลวงท้องถิ่นเทศบาลตำบล สามารถใช้อำนาจของผู้อำนวยการทางหลวงเทศบาลสั่งให้เปิดทางหรือแจ้งความดำเนินคดีได้ ส่วนทางสาธารณประโยชน์ที่จดทะเบียนไว้ในโฉนดที่ดินและไม่มีลักษณะเป็นทางหลวงของเทศบาลในความเป็นจริง และเป็นประโยชน์แต่เพียงผู้ที่เป็นเจ้าของโฉนดที่ดินที่ได้รับการจดทะเบียนทางสาธารณประโยชน์ไว้ในโฉนดที่ดินเท่านั้น การแจ้งความให้ตำรวจดำเนินคดีอาญามีกำหนดไว้ในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 385 ซึ่งเป็นการกีดขวางทางสาธารณะจนอาจเป็นอุปสรรคในการจราจร และสามารถแจ้งความได้ตามระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการดูแลรักษาและคุ้มครองป้องกันที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน พ.ศ. 2553 แม้จะกำหนดไว้ให้เทศบาลตำบลต้องแจ้งความโดยตรงก็ตาม

อย่างไรก็ดีปัจจุบันมีหนังสือผู้ตรวจการแผ่นดิน ค่วนที่สุด ที่ ผผ 1003/269 ลงวันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2566 โดยในหนังสือฉบับนี้มีสิ่งที่ส่งมาด้วยอย่างแนวทางการตรวจสอบข้อเท็จจริงการบุกรุกที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 และระเบียบที่เกี่ยวข้อง จะกำหนดไว้ว่าให้นายอำเภอมอบหมายนายกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแจ้งความร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวน ซึ่งเทศบาลตำบลก็ต้องถือปฏิบัติ และการจะวินิจฉัยว่าที่ดินใดเป็นที่ดินสาธารณประโยชน์หรือไม่ก็เป็นอำนาจของนายอำเภอ แม้การดำเนินการตามระเบียบนี้ก็ยังเป็นหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่จะจ่ายค่าใช้จ่ายในการรังวัดที่ดินอยู่นั่นเอง

ดังนั้น จึงอาจถือได้ว่าควรแก้ไขเพิ่มเติมคำสั่งกระทรวงมหาดไทย ที่ 450/2565 ลงวันที่ 18 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2565 เรื่อง แต่งตั้งเจ้าพนักงานที่ดิน

ข้อ 2 (เดิม) แต่งตั้งให้ผู้ดำรงตำแหน่งดังต่อไปนี้ในสำนักงานที่ดินจังหวัดและสำนักงานที่ดินสาขา เป็นเจ้าพนักงานที่ดินตามประมวลกฎหมายที่ดินในสำนักงานที่ดินจังหวัดและสำนักงานที่ดินสาขานั้น ๆ คือ

- (1) เจ้าพนักงานที่ดินจังหวัด หรือเจ้าพนักงานที่ดินจังหวัดสาขา
- (2) นักวิชาการที่ดิน ตั้งแต่ระดับปฏิบัติการขึ้นไปในฝ่ายทะเบียน
- (3) เจ้าพนักงานที่ดิน ตั้งแต่ระดับปฏิบัติงานขึ้นไปในฝ่ายทะเบียน
- (4) นายช่างรังวัด ตั้งแต่ระดับชำนาญงานขึ้นไปในฝ่ายรังวัด

(5) ข้าราชการพลเรือนสามัญประเภทวิชาการ ตั้งแต่ระดับปฏิบัติการขึ้นไป หรือประเภททั่วไป ตั้งแต่ระดับปฏิบัติงานขึ้นไป ซึ่งอธิบดีกรมที่ดินแต่งตั้งให้ทำหน้าที่ในตำแหน่งตาม (2) (3) และ (4) เป็นการชั่วคราว

ควรเพิ่มเติม (6) ข้าราชการหรือพนักงานส่วนท้องถิ่น ประเภทวิชาการ ตั้งแต่ระดับปฏิบัติการขึ้นไป หรือประเภททั่วไปตั้งแต่ระดับปฏิบัติงานขึ้นไป ซึ่งอธิบดีกรมที่ดินแต่งตั้งให้ทำหน้าที่ในตำแหน่งตาม (2) (3) และ (4) เป็นการชั่วคราว เฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับข้อพิพาทในท้องถิ่นนั้น และอยู่ในเขตพื้นที่ความรับผิดชอบของสำนักงานที่ดินจังหวัดและสำนักงานที่ดินสาขาแล้วแต่กรณี เพื่อให้เจ้าพนักงานท้องถิ่น (นายกเทศมนตรีตำบล) มีอำนาจที่จะใช้อำนาจในการรังวัดทางสาธารณประโยชน์ที่จดทะเบียนในโฉนดที่ดินได้โดยไม่ต้องขอให้ช่างรังวัดจากสำนักงานที่ดินจังหวัดและสำนักงานที่ดินสาขาแล้วแต่กรณีทำการรังวัดอีกต่อไปเฉพาะในกรณีที่เกิดข้อพิพาทที่มีความเกี่ยวข้องกับทางสาธารณประโยชน์ที่อยู่ในเขตพื้นที่ความรับผิดชอบของเทศบาลตำบล และที่ไม่มีข้อยุ่งยากที่จะดำเนินการรังวัดตรวจสอบเขตทางสาธารณประโยชน์ เนื่องจากหมายเลขในหมวดเขตที่ดินกับหมายเลขหมวดเขตที่ดินในโฉนดที่ดินหรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์มีความถูกต้องตรงกัน โดยไม่ต้องอาศัยความรู้ความชำนาญเป็นพิเศษหรือต้องใช้เครื่องมือเฉพาะของสำนักงานที่ดินจังหวัดหรือสำนักงานที่ดินจังหวัดสาขาแล้วแต่กรณี และเป็นระยะทางสาธารณประโยชน์ที่มีความกว้าง ความยาวไม่มากนัก

อย่างไรก็ดี หากเทศบาลตำบลจะต้องยื่นคำขอรังวัดทางสาธารณประโยชน์ต่อสำนักงานที่ดินจังหวัดและสำนักงานที่ดินสาขาแล้วแต่กรณี ก็ควรจะต้องเป็นกรณีที่มีปัญหาข้อพิพาทที่มีความเกี่ยวข้องกับทางสาธารณประโยชน์ที่อยู่ในเขตพื้นที่ความรับผิดชอบของเทศบาลตำบลมีความซับซ้อน หมายเลขในหมวดเขตที่ดินกับหมายเลขหมวดเขตที่ดินในโฉนดที่ดินหรือหนังสือรับรองการทำประโยชน์มีความไม่ถูกต้องหรือไม่ตรงกัน และหากเป็นกรณีที่เทศบาลตำบลไม่มีงบประมาณเพียงพอที่จะเบิกจ่ายเป็นค่ารังวัดที่ดิน ต่อสำนักงานที่ดินจังหวัดหรือสำนักงานที่ดินจังหวัดสาขาแล้วแต่กรณี ก็ควรกำหนดไว้ ในระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการดูแลรักษาและคุ้มครองป้องกันที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน พ.ศ. 2553 ที่ได้มีการประกาศ ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 โดยเพิ่มเติม ในข้อ 13 ของระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการดูแลรักษาและคุ้มครองป้องกันที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน พ.ศ. 2553

ข้อ 13 (เดิม) ค่าใช้จ่ายในการดำเนินการดูแลรักษาและคุ้มครองป้องกันที่ดินอันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินสำหรับพลเมืองใช้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น การออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง การตรวจสอบหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง การดำเนินคดีกรณีมีข้อพิพาท การรังวัดทำแผนที่การจัดทำทะเบียนที่ดินสาธารณประโยชน์ รวมทั้งค่าใช้จ่ายอื่นใดที่เกี่ยวข้อง ให้เบิกจ่ายจากงบประมาณขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (เพิ่มเติม) เฉพาะกรณีที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีงบประมาณเพียงพอที่จะเบิกจ่ายค่ารังวัดที่ดินสาธารณประโยชน์ได้ ซึ่งหากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่มีงบประมาณเพียงพอที่จะเบิกจ่ายค่ารังวัดที่ดินสาธารณประโยชน์ได้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็สามารถที่จะขอยกเว้นค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับค่ารังวัดที่ดินสาธารณประโยชน์ โดยความเห็นชอบของเจ้าพนักงานที่ดินจังหวัดหรือเจ้าพนักงานที่ดินจังหวัดสาขาแล้วแต่กรณีได้

เอกสารอ้างอิง

- ณัฐพงศ์ บุญเหลือ. การเมืองและการปกครองท้องถิ่นในประเทศไทย.(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.2565).
- วีระยุทธ พรพจน์ธนาศ. ระบบสารสนเทศเพื่อการบริหารงานส่วนท้องถิ่น,(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.2562).
- ชาญชัย แสวงศักดิ์. กฎหมายปกครอง. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.2566).
- พัฒนา เรือนใจดี. หลักกฎหมายมหาชน. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.2567).
- กิตติ ก้องเบญจกุล. หลักกฎหมายมหาชน. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.2567).
- รัฐศิรินทร์ วังกานนท์. จริยธรรมสำหรับการบริหารในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.2564).
- สังจวัฒน์ เรืองกาญจน์กุล. กฎหมายที่ดิน. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.2566).
- โกสิน พลกุล.ชาญชัย แสวงศักดิ์. หลักกฎหมายมหาชนเบื้องต้น. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม. 2553).
- รศณรงค์ รัตนเสริมพงศ์. หลักการบริหารท้องถิ่น. (นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. 2554).
- กิตติวัฒน์ รัตนดิลก ณ ภูเก็ต. คู่มือศึกษาพื้นฐานวิชากฎหมายเกี่ยวกับการบริหารราชการแผ่นดิน. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สมาธรรม.2551).
- เว็บไซต์กรมที่ดิน. <https://www.dol.go.th>.
- พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. <https://dictionary.orst.go.th/>.
- เว็บไซต์ของศาลปกครอง. <https://www.admincourt.go.th/> .
- คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4723/2538. <http://deka.supremecourt.or.th/>.
- ทวีเกียรติ มินะกนิษฐ. กฎหมายอาญา : หลักและปัญหา. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม.2547).
- หยุด แสงอุทัย. กฎหมายอาญาภาค 1. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.2554)
- ทวีเกียรติ มินะกนิษฐ. คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาคความผิดและโทษ. (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด ศูนย์กฎหมายวิญญูชน.2554).